

Sterven verbeeld als religieus ritueel

Doodgaan lijkt in de theatervoorstelling 'Kreten en gefluister' ontluisterend smerig

► De sterfscène, het eerste deel van *Kreten en gefluister* lijkt op een religieus ritueel.

► Dat sterven alleen al zou een perfecte voorstelling zijn geweest.

Door WILFRED TAKKEN

Doodgaan is ontluisterend smerig. Althans, op het eerste gezicht. De voorstelling *Kreten en gefluister* van Toneelgroep Amsterdam opent met het ontwakken van een stervende vrouw. Braaksel op haar kussen, diarree aan het onderhemd. Ze ontlast zich op een emmer en veegt zich af met een deken. Ondertussen filmt ze zelf alles met een videocamera.

Voor de tweede keer brengt regisseur Ivo van Hove een film van Ingmar Bergman naar het toneel. Dit keer blijft hij echter ver weg van het intieme, psychologisch realisme van *Scènes uit een huwelijk*, die hij in 2004 bewerkte. Alleen het ophijsbare, half doorzichtige huis van gespannen doek verwijst nog naar die eerdere Bergman.

Van Hove zette de schaar in het filmscript, over de stervende Agnes (Chris Nietvelt) die wordt verzorgd door haar twee zusters (Renée Fokker en Halina Reijn) en haar trouwe bediende (Karina Smulders). In de film worden de scènes over de zieke vrouw afgewisseld met scènes waarin de slechte huwelijken van de andere zusters worden neergezet: overspel, verkillig, zelfverminking, poging tot zelfmoord. Die heeft hij er allemaal uitgeknipt. Van Hove laat het sterven van de vrouw in één lange, bijna woordloze scène zien. Die is van een aangrijpende schoonheid, nog indringender dan de sterfscènes in zijn eerdere stuk over ziekte: *Angels in America*.

Bedrijvig bewegen de vrouwen om Nietvelt heen, ze wassen haar, trachten haar te troosten. De bediende kan dat het beste, onverstoort toegevoegd. De zussen doen alles wat aarzelder, ongemakkelijk. Halina Reijn aait maar wat met die washand. De stervende toont een enorme kracht, Nietvelt maakt er een indrukwekkende rol van, laconiek lijdzaam en keel-snoerend angstig. Agnes is beeldend kunstenaar, dus ze houdt alles bij per videodagboek. Haar eigen sterven

verbeeldt ze door zich met blauwe verf te overgieten en over een groot wit vel te rollen. Hierna volgt het wassen en afleggen, het opruimen van de set. Dat duurt allemaal lekker lang, zodat het sterven rustig kan bezinken.

Dit eerste deel van de voorstelling lijkt op een performance, op een religieus ritueel. Een twijfelende geestelijke levert het bijpassende gebed, die iets essentieels duidelijk maakt. Deze vrouw sterft voor ons allemaal, in plaats van voor de achterblijvers. Na haar dood lijkt alles leeg en zinloos, maar de dood kan ook een nieuw begin zijn. Maar niet voor de zusters: de dood van Agnes brengt alleen maar hun eigen problemen naar de oppervlakte, zonder dat ze er iets aan veranderen. In het licht van de dood van hun zus zien hun levens er bleekjes uit. Zij geven het slechte voorbeeld, Agnes het goede.

Het decor van Jan Versweyveld is zo bepalend dat het een extra personage wordt. Rondom het bed staan beeldschermen, lampen, glazen wanden, een apart hokje als keuken. Wit neonlicht benadrukt de klinische omgeving die als tegenwicht dient van Nietvelts plastische spel. Tijdens het sterven zwaait een hangende camera steeds langs haar gezicht, als de wijzer van een metronoom.

De sterfscène alleen zou een perfecte voorstelling zijn geweest. Maar vreemd genoeg krijgen we daarna alsnog alle andere scènes. Het sterven van de vrouw is zo'n natuurlijk einde dat alles hierna overbodig voelt. De spanning is er uit en de scènes er na zijn veel te bleek en anekdotisch. Bovendien is er zo in geknipt dat ze weinig nieuwe informatie geven. Je moet de film kennen om te begrijpen wat er met de andere zusters aan de hand is.

Pas in de epiloog komt het goed, als Nietvelt een gelukkige herinnering ophaalt, van samen zijn met haar zusters. Op het huisje van doek wordt een video geprojecteerd van videokunstenaar Tal Yarden: een groep mensen die in de sneeuw gaat liggen, van bovenaf gefilmd. Samen vormen de liggenden de vorm van een engel. Nietvelt gaat voor de projectie staan en krijgt vleugels.

THEATER

Kreten en gefluister

van Ingmar Bergman, door Toneelgroep Amsterdam. T/m 28/5. toneel-

groepamsterdam.nl ●●●○○

Je moet de film kennen om te begrijpen wat er met die andere zusters is. Deze vrouw sterft voor ons allemaal, in plaats van voor de achterblijvers ◀

Toneelgroep Amsterdam dit seizoen veel in het buitenland

- Voordat *Kreten en gefluister* dit weekend in Antwerpen in première ging, speelde Toneelgroep Amsterdam in Chicago. **De groep reist door naar Parijs, Groningen en Tokio.**
- **Dat het gezelschap dit seizoen zo'n 50 voorstellingen over de grenzen speelt, is uniek voor het Nederlandse toneel.** Twee jaar geleden stelde de groep Wouter van Ransbeek aan om de internationale tournees uit te zetten: „Gemiddeld kost het zo'n 60.000 euro om een voorstelling naar de VS of Japan te verschepen. Onze buitenlandse partners dragen hiervoor de kosten.
- In de regel spelen we met boventelling; in Duitsland en Groot-Brittannië spelen de spelers in de landstaal. **Onze voorstellingen worden in het buitenland anders ontvangen dan in Nederland.** Wij zijn gevoeliger voor tragiek in het toneel, en beoordelen een voorstelling daarop. Amerikanen waardeerden van *Romeinse tragedies* en *Het temmen van de feeks* vooral de komische kant.“

Chris Nietvelt verbeeldt het sterven van een beeldend kunstenaar door in verf te rollen. Foto Jan Versweyveld